

Over de taal van Genemuiden

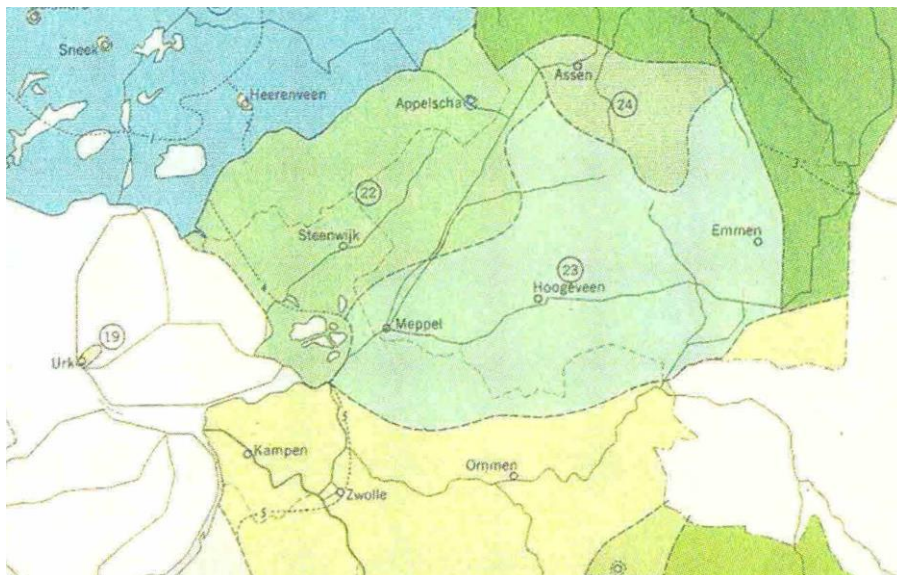
Het Gællemunigers: Stellingwerfs? Sallands?

Hieronder is een klein gedeelte van de streektaalkaart te zien die Jo Daan in 1968 tekende voor de *Atlas van Nederland*. Het groene gebied (22) is het gebied waar Stellingwerfs gesproken wordt, in gebied 23 (ook groen) Zuiddrents.

Let wel: het Stellingwerfse gebied omvat niet alleen de Friese Stellingwerven maar loopt door in Noordwest-Overijssel tot aan het Meppelerdiep; het Zuiddrents is ook grensoverschrijdend: ook het Staphorsts hoort erbij.

In het lichtgele gebied, waarin Kampen, Zwolle en Ommen als plaatsen worden genoemd, wordt een variant van het Nedersaksisch gesproken die Daan Gelders-Overijssels noemde, en waarvoor we in Overijssel meestal de term Sallands gebruiken.

Genemuiden ligt net ten zuiden van het Stellingwerfstalige groene gebied 22, aan de zuidkant van het Zwarte Water, dus net in het gebied van het Sallands.

Een van de kenmerken van het Sallands is dat de verkleinwoorden gemaakt worden met klinkerwisseling. Dat was voor Jo Daan het criterium op grond waarvan zij de grens tussen het Sallands (Gelders-Overijssels) en het Zuiddrents (23) en het Sallands en het Stellingwerfs (22) heeft getrokken.

Sallands	Zuiddrents/Stellingwerfs	Nederlands
<i>hond – huntien</i>	<i>hond - hontien</i>	<i>hond – hondje</i>
<i>kop – köppien</i>	<i>kop - koppien</i>	<i>kop – kopje</i>
<i>zak – zäckien</i>	<i>zak – zakkien</i>	<i>zak – zakje</i>

Ook in Genemuiden worden de hier vermelde verkleinwoorden met klinkerwisseling gevormd: *bot - buttien* (= botje), *zokke* (sok) – *zökkien*, *zak* – *zækkien* (zakje). In het dialect van Zwartsluis is dat niet zo (zie de info bij die plaats), maar in Hasselt weer wel. De taal van Genemuiden moet dus op grond van dit criterium bij het Sallands worden gerekend.

Op bovenstaand kaartje loopt in de buurt van Hasselt een stippelijntje in noord-zuid-richting, waar een 5 bij staat. Ook dat is een belangrijke grens: ten oosten gaan de werkwoorden in het meervoud in de tegenwoordige tijd uit op *-t*, ten westen op *-en*. In vrijwel heel Overijssel met uitzondering van het noordwesten, worden de meervouden van de werkwoorden dus met de uitgang *-t* gevormd.

Hieronder de meervoudvormen tegenwoordige tijd van het werkwoord *drieven* (= drijven): links in het Sallands van Ommen, rechts in het Genemuidens:

Ommen	Genemuiden	Nederlands
<i>ik drieve</i>	<i>ik drieve</i>	ik drijf
<i>i'j drief</i>	<i>ie drieven</i>	jij drijft
<i>ie drif</i>	<i>ij drif</i>	hij drijft
<i>wi'j, ielu:, zi'j drief</i>	<i>wij, ie, zie drieven</i>	wij, jullie, zij drijven

Genemuiden heeft dus voor het werkwoord de westelijke uitgangen in de tegenwoordige tijd. Ook in de 2^e persoon enkelvoud verschijnt hier geen *-t* maar *-en*: de 2^e pers. enk.-uitgang is in deze Sallandse dialecten gelijk aan die van de 2^e pers. meervoud.

Gællemuniger bijzonderheden

Evenals in veel andere dialecten in Noordwest-Overijssel wordt in het Gællemunigers de *h* niet gezegd: men zegt *Asselt* (Hasselt), *ond* (= hond), *ie:ten* (met lange *ie*; = heten).

De *æ* van *Gællemuun*, en ook van *ændig* (= handig), *slækkien* (= slakje), *nærm* (= arm, zn.) en heel veel andere woorden, klinkt anders dan de klank die in deze woorden in Hasselt, Zwolle en andere Sallandse plaatsen wordt gehoord. Daar wordt die geschreven als *ä*, een klinker die fonetisch geschreven wordt als [æ]. De uitspraak ervan houdt het midden tussen de *e* van *pet* en de *a* van *pad*.

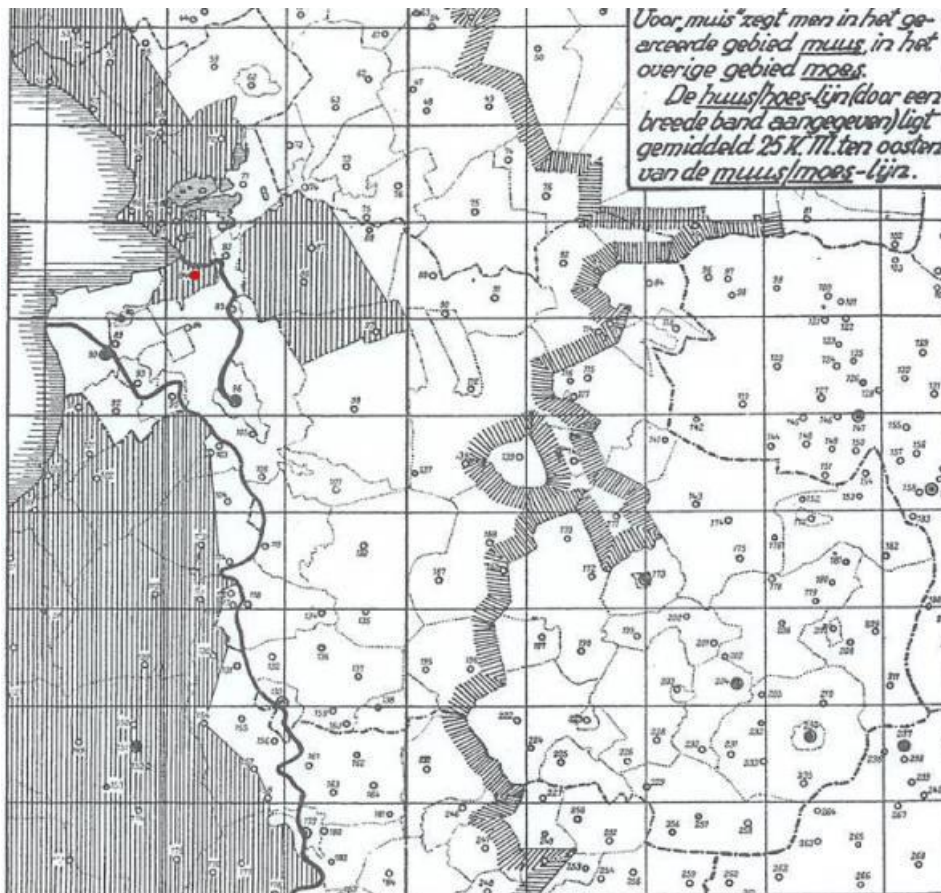
De Genemuider *æ* klinkt meer als een [ɛ], een heldere, open *e* (van bijv. *pet*). Het verschil met de *ä* is klein, maar toch opvallend.

Wat betreft de klinkers van het Gællemunigers vallen verder onder andere nog op:

- *Ik* (= ik) klinkt vaak als *ek*
- De *uu* in plaats van een *ie* in *pupe* (= pijp), *vuuf* (= vijf), *wuuf* (= wijf)
- De *ie* in plaats van de *ee* in *bliken* (= bleken, ww.), *riepe* (= reep touw), *verkierd* (= verkeerdt)
- De *uu* in plaats van de *eu* in *lunen* (= leunen), *spulen* (= spelen).

Een *uu* heeft het Gællemunigers ook in *muus* (= muis), terwijl in de onmiddellijke omgeving *moes* wordt gehoord, zoals lang geleden al in beeld is gebracht door G.G. Kloeke op onderstaand kaartje.

De rode stip is Genemuiden. Het verticaal gearceerde gebied is het gebied waar *muus* wordt gezegd in plaats van *moes*. Het blokvormige gebied rechts van Genemuiden is de gemeente Staphorst, waar ook *muus* wordt gehoord.

Huus-hoes/ muus-moes-kaart van G.G. Kloeke. Uit: Kloeke, G.G., 'De taal van Overijssel.' In: Engelen van der Veen, G.A.J. van, G.J. ter Kuile en R. Schuiling (red.), Overijssel. Deventer 1931, p. 840.

Uit de woordenschat van het Gællemunigers

Wat denkt u dat de volgende zinnestjes betekenen:
(de oplossing vindt u aan het eind, na *Verder lezen/studeren*)

1. *Et spiet mi'j 't aa-k oe niet espreuken ebbe.*
2. *Daor e-j Tiem, die as met die deerne van Snel etrouwd is.*
3. *Ie eurden vaeke dat et in 'n boerderi'je insleu.*
4. *Die deu vrogger in buzen.*
5. *As 't goeje eerappels bin, brengt ze mæer mee.*

Verder lezen/studeren

Het boek waar voor dit stukje veel aan is ontleend, en waar een schat aan gegevens over de taal van Genemuiden in te vinden is, is *Gællemuun en 'et Gællemunegers*, van dr. D. van der Haar (Nijmegen 1967).

Dirk van der Haar (Genemuiden, 01-06-1897 - Zeist, 25-01-1995) heeft tot zijn zestiende jaar in Genemuiden gewoond en kwam er regelmatig tot het overlijden van zijn ouders in 1931. Na zijn studie Engels aan de Universiteit van Amsterdam en promotie in 1933, was hij werkzaam als leraar Engels in Amersfoort. Na zijn pensionering heeft hij zich verdiept in de taal van Genemuiden zoals dat in zijn jonge jaren werd gesproken, resulterend in: *Gællemuun en 'et Gællemunegers. Een Studie over Genemuiden en het Genemuider Dialect*. Na een hoofdstuk over het Genemuiden uit zijn jeugd concentreert Van der Haar zich op de taal; klank- en vormleer, zinsbouw enz. Daarbij worden veel voorbeeldzinnen gegeven. De studie wordt afgerond met veranderingen sedert de jaren twintig tot de jaren zestig en de invloed van de cultuurtaal op het gebruik van het Gællemunegers.

Toen Jannie Bakker in 1973 de streektaalschrijvers van Genemuiden aanspoorde zich te verenigen, bedacht Dr. Dirk van der Haar de naam *Gællemuniger Taelkrink*.

bron: De Nieuwe Taalgids. Jaargang 61. 1968 p. 196 t/m 199

Een andere goede bron is het woordenboek van W. Mateboer: *Gællemuniger woordnboek*. Zwolle, 2000, herdruk in 2007.

Willem Mateboer (Genemuiden, 1929 – Zwolle, 26-03-2015) was leraar en directeur van een scholengemeenschap voor economisch en administratief onderwijs, en was naast zijn werk bezig met het verzamelen van woorden in het Gællemunigers en en van wat bij “Gællemuniger eigen” behoorde. Dat resulteerde in de uitgave *Gællemuniger woordnboek*. Willem Mateboer was in 1973 een van de tien oprichters en werd de eerste voorzitter van de Gællemuniger Taelkrink.

De actieve vereniging de *Gællemuneger Taelkrink* bestaat uit een groep schrijvers in de Genemuider taal, die publiceert in de Stadskoerier. Met name Jannie Bakker en Riek van der Wulp publiceren ook regelmatig in de regionale media. Van Riek verschenen al verschillende boeken, van Jannie een dichtbundel. Daarnaast moet ook het werk genoemd worden van de schrijfster Geke Mateboer.

Oplossingen:

1. Het spijt mij dat ik je niet gesproken heb.
2. Daar heb je Tiem, die met dat meisje van Snel getrouwd is.
3. Je hoorde vaak dat het in een boerderij insloeg.
4. Die deed (= handelde) vroeger in biezen.
5. Als het goede aardappels zijn, breng ze dan maar mee.